

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.199>

JEL classification: F10, F17, L81

UDC: 339.5.01

Олександр САУЛЯК

Національний університет природокористування і біоресурсів України, Україна

E-mail: olesaulyak@gmail.com

ORCID iD: 0009-0007-6154-6604

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Розвиток світової торгівлі спирається на вигоду, що приносить нею країнам, що беруть у ній участь. Теорія міжнародної торгівлі дає уявлення про те, що є основою цього виграшу від зовнішньої торгівлі, або чим визначаються напрями зовнішньоторговельних потоків. Міжнародна торгівля є інструментом, з якого країни, розвиваючи свою спеціалізацію, можуть підвищувати продуктивність наявних ресурсів і таким чином збільшувати обсяг вироблених ними товарів та послуг, підвищувати рівень добробуту населення.

Торгівля, зокрема й міжнародна, традиційно розглядалася як джерело збагачення, тобто підвищення рівня добробуту, як окремого індивіда, так країни загалом. Тому не дивно, що головним питанням при оцінці міжнародної торгівлі та зовнішньоторговельної політики є питання про те, як вони впливають на рівень суспільного добробуту, який визначається як кількість товарів та послуг, доступних для споживання.

Метод (методологія). Під час проведення дослідження було використано наступні методи: історичний – під час аналізу еволюції досліджень зовнішньої торгівлі у світовій економічній думці; якісного аналізу та синтезу – для систематизації складових теоретичних досліджень зовнішньої торгівлі з урахуванням їхньої придатності щодо пояснення механізмів вибору її оптимальної структури у країнах із різними типами економіки; абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення і формування висновків.

Результати. Доведено, що, з хронологічної погляду у світовому масштабі зовнішньої торгівлі країн кожному етапі розвитку національної економіки відповідала своя зовнішньоторговельна гіпотеза. Підтвердження цьому можна знайти, порівнявши товарну структуру експорту-імпорту країн певному етапі і простеживши її зміну протягом низки періодів. Вплив зовнішньої торгівлі на ціни та обсяги випуску, рух шляхом лібералізації торгівлі веде до дедалі більшого зближення рівнів цін у країнах, що торгують. Структура виробництва змінюватиметься і обсяг зовнішньої торгівлі розширюватиметься доти, доки зникне різниця у цінах. Зміна структури випуску означає зміну структури попиту чинники виробництва.

Ключові слова: світова торгівля; економічна теорія; вигода; держава; торгові зв'язки.

Вступ

Розвиток світової торгівлі спирається на вигоду, що приносить нею країнам, що беруть у ній участь. Теорія міжнародної торгівлі дає уявлення про те, що є основою вищезазначеного економічного ефекту від зовнішньої торгівлі, або чим визначаються

напрями зовнішньоторговельних потоків. Міжнародна торгівля є інструментом, за допомогою якого країни, розвиваючи свою спеціалізацію, підвищувати рівень використання наявних ресурсів і таким чином збільшувати обсяг вироблених ними товарів та послуг та підвищувати рівень добробуту населення.

© Олександр Сауляк, 2024

Отримано: 18.08.2024 р.

Рекомендовано до друку: 12.09.2024 р.

Опубліковано: 30.09.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Сауляк О. Теоретичні засади розвитку міжнародної торгівлі. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 199-207. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.199>

Торгівля, зокрема й міжнародна, традиційно розглядалася як джерело збагачення, тобто підвищення рівня добробуту, як окремого індивіда, так країни загалом. Тому не дивно, що головним питанням при оцінці міжнародної торгівлі та зовнішньоторговельної політики є питання про те, як вони впливають на рівень суспільного добробуту, який визначається як кількість товарів та послуг, доступних для споживання.

Методичні основи аналізу розвитку системи міжнародної торгівлі закладено в працях таких авторів, як П. Бергер, К. Ванграсстек, Т. Вайс, Т. Веблен, Р. Вілкінсон, Х. Віпфлі, У. Гамільтон, І. Дженсен, Т. Еггертсон, К. Ейрс, С. Ізабел, Дж. Коммонс, В. Коул, В. Ліпов, Т. Лукман, С. Монтаназ, Д. Норт, А. Осай-Овусу, Р. Ріхтер, Дж. Ходжсон, Х. Фролов, Е. Фуруботн, Х. Хан, М. Холлерер. Проте, швидкоплинні зміни, що характеризуються глобалізацією вимагають перегляду теоретичних підходів до розвитку міжнародної торгівлі

Мета статті

Мета статті – на основі узагальнення досліджень науковців запропонувати рекомендації по удосконаленню теоретичних основ зовнішньої торгівлі в умовах мінливості зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження

Першим напрямом економічної думки, що поставили до центру аналізу міжнародну торгівлю, був меркантилізм. Ця доктрина, що панувала в економічній науці упродовж XVI – XVIII ст., мала яскраво виражений холістичний характер, що доповнювався уявленням про антагоністичній природі міжнародної торгівлі. Міжнародна торгівля розглядалася як продовження тогочасної геополітичної боротьби, а досягнення активного торговельного балансу як показник переваги в ній. Агресивний протекціонізм, всіяко заохочує зростання експорту та обмежує імпорт, що є з позицій меркантилізму природним засобом боротьби за виживання на міжнародній арені. Забезпечуючи активне сальдо торговельного балансу, протекціоністська політика збільшує економічні ресурси держави, які є основою його військової та політичної могутності [1]. Однак якщо міжнародна торгівля є

антагоністичною грою з нульовою сумою загального виграшу, то поряд з переможцями завжди мають бути переможені, добробут яких знижуватиметься в результаті участі в торгівлі, і разом з нею знижуватиметься їхня здатність купувати товари переможців. На цю проблему звернув увагу один із перших послідовних критиків меркантилістської доктрини – англійський філософ Д. Юм. Зв'язавши проблему регулювання торговельного балансу з кількісною теорією грошей, прибічником якої він був, Д. Юм дійшов висновку, що відхилення торговельного балансу рівноваги має тенденцію автоматично нівелюватися.

Він вважав, що скорочення грошової маси спричинить зниження цін на товари країни. Дана обставина спричинить зростання обсягу експорту та залучить до країни додаткові кошти, які відновлять зниження грошової маси [2]. Можлива і зворотна ситуація: зростання грошової маси підвищить рівень цін, що призведе до збільшення імпорту та погіршення торговельного балансу, що спричинить відтік інвестицій із країни та повернення цін до колишнього рівня.

Якщо ж країни, які програли, у свою чергу, будуть використовувати протекціоністські заходи для покращення свого становища, виникне тупикова ситуація, в якій усі зусилля країн щодо проведення протекціоністської політики та будуть витрачатися на підтримку status quo, який існував би між цими країнами в умовах вільної торгівлі. Це протиріччя меркантилістської доктрини виявив на початку XIX ст. німецький філософ І. Г. Фіхте.

Новий етап у розвитку теорії міжнародної торгівлі пов'язаний із появою доктрини порівняльних переваг, що отримала обґрунтування в працях А. Сміта, Д. Рікардо та Д. С. Мілля. В її основі лежить методологічний індивідуалізм і уявлення про міжнародну торгівлю як кооперативну гру, в якій виграш отримують обидві сторони, що передбачає встановлення рівноваги в міжнародній торгівлі. Виграш від торгівлі вимірюється збільшенням обсягу товарів та послуг, доступних індивідуальним споживачам. Економічний зміст торгівлі між країнами в рамках цієї доктрини полягає в тому, що вона забезпечує населенню країн-учасників більш високий рівень споживання, ніж в умовах автаркії. В основі цієї ідеї лежить традиційне для

класичної політекономії уявлення про «економічну людину», що прагне за будь-яких обставин максимізувати свій добробут. На цьому уявленні ґрунтується сформульоване А. Смітом і розвинене Д. Рікардо поняття порівняльної переваги [3].

Найпростішим випадком прояву порівняльної переваги є абсолютна перевага, вперше описана А. Смітом. Вона передбачає, що нижчі витрати заміщення обумовлені нижчими витратами ресурсів, передусім праці на виробництво даного товару однієї країни проти іншими. Товарний обмін між країнами у відповідність до їхніх порівняльних переваг і за відносною ціною, що перевищує граничну норму заміщення для кожної з них, очевидно, створюватиме взаємний вигаш. Він полягає в тому, що кожна з країн отримує в обмін більшу кількість інших товарів, ніж вона могла б отримати, здійснюючи виробництво товару, що купується самостійно. Таким чином, розвиток спеціалізації країн у напрямку їх порівняльних переваг дозволяє їм максимізувати свій добробут, а необмежена міжнародна конкуренція, що породжується відсутністю торгових обмежень, сприяє цьому. Тому політика вільної торгівлі є з погляду доктрини порівняльних переваг найбільш раціональним варіантом торговельної політики. Проте переваги, засновані на абсолютному рівні витрат виробництва, що неспроможні забезпечити максимізацію добробуту всім країнам, оскільки можуть існувати такі країни, які мають подібні переваги відсутні. Торгівля з такими країнами не може бути економічно виправдана і для них залишається описаний вище шлях «замкнутої торгової держави». Однак це позбавляє доктрину порівняльних переваг та, засновану на ній, політику вільної торгівлі, її універсальність.

Більш складний випадок, охарактеризований Д. Рікардо, передбачає відсутність абсолютних переваг чи точніше концентрацію всіх абсолютних переваг у межах однієї країни. Доктрина порівняльних переваг у трактуванні Д. Рікардо передбачає, що потенційно всі країни мають порівняльні переваги і можуть отримувати вигаш від торгівлі, але для цього, крім загальної урочистості вільної торгівлі, потрібні додаткові економічні механізми.

Сам Д. Рікардо використовує механізм, який, по суті, аналогічний до механізму золотогошових потоків, описаного Д. Юмом. Якщо з двох країн, що торгують одна концентрує в своїх руках всі абсолютні переваги, то вона, безумовно, матиме активний торговий баланс у торгівлі з іншою країною. Приплив інвестицій, викликаний активним станом торговельного балансу сприятиме зростанню грошової маси і отже підвищення рівня цін. А в країні з пасивним торговим балансом, навпаки, відтік грошей призведе до скорочення грошової маси та падіння рівня цін [4]. Таким чином, абсолютні переваги першої країни будуть нівелюватися за рахунок підвищення вартості її продуктів та ресурсів, а відсутність абсолютних переваг у другій країні буде компенсовано їх зниженням. В результаті експорт товарів з другої країни в першу стане економічно виправданим і це забезпечить реалізацію вигашу від торгівлі з точки зору добробуту обох країн.

Таким чином, модель А. Сміта – Д. Рікардо передбачає реалізацію порівняльних переваг країн у зовнішній торгівлі та підвищення рівня добробуту, що виражається у збільшенні обсягів споживання товарів та послуг, що досягаються за рахунок взаємної корекції рівнів цін та врівноваження торгових балансів. У цій моделі протекціоністська торгова політика є додатковою перешкодою, що обмежує торгівлю та знижує ефективність функціонування моделі. Коли протекціоністську політику проводить країна, що концентрує у своїх руках абсолютні переваги, вона частково нівелює зниження рівня цін на товари іншої країни, яке викликане пасивним станом її торговельного балансу. В результаті рівновага в торгівлі між країнами забезпечуватиметься при сильнішому розриві рівнів цін і нижчому рівні оплати факторів виробництва країни, позбавленої абсолютних переваг.

Ще одну модифікацію кооперативної теорії міжнародної торгівлі було представлено в моделі Е. Хекшера - Б. Оліна, що сформувалася на рубежі XIX-XX ст. У рамках даної моделі кооперативний ефект міжнародної торгівлі досягається за рахунок адаптації структури виробництва до структури пропозиції виробничих факторів: «у кожному регіоні

надлишкові фактори виробництва коштують відносно дешево, а дефіцитні фактори відносно дорого. Товари, для виробництва яких потрібні великі кількості надлишкових факторів та малі кількості дефіцитних факторів, експортуються в обмін на товари, виробництво яких потребує протилежного співвідношення факторів. Таким чином, мають місце (у непрямій формі) експорт запропонованих у надлишку факторів та імпорт тих факторів, пропозиція яких у даному регіоні обмежена ...» [5].

Однак структурні зміни в економіках країн, що беруть участь у міжнародній торгівлі, відповідно до теорії Е. Хекшера - Б. Оліна, веде до вирівнювання цін на фактори виробництва між цими країнами, що було математично доведено американськими економістами В. Столпером і П. Самуельсоном. Аналогічний ефект викликає також мобільність факторів виробництва. Переміщення факторів виробництва з країн і регіонів з їх нижчою оцінкою в країни та регіони з їх вищою оцінкою має, зрештою, призвести до встановлення однакових цін на всі фактори виробництва у всіх суб'єктах, які беруть участь у процесі торгівлі. І в тому, і в іншому випадку позитивний вплив міжнародної торгівлі на добробут зникає. Отже, обмеження мобільності факторів виробництва, так само як і обмеження свободи руху товарних потоків, є умовою отримання вигаду від торгівлі в довгостроковій перспективі.

Одним із головних таких обмежень такого роду є транспортні витрати, але вони поглинають значну частину вигаду від торгівлі та їх зниження, неминуче, сприяють його збільшенню в короткостроковому плані. Іншим найважливішим обмеженням є торговельна політика. Причому найкращими є її нетарифні форми, як імпортні квоти, технічні бар'єри та добровільні експортні обмеження, які обмежують обсяг торгівлі, не знижуючи при цьому величини прибутку на одиницю продукції. Мита також стримують вплив на обсяги торгівлі і, отже, сприяють збереженню вигаду від неї в довгостроковому плані. При цьому частина цього вигаду повертається до доходу державного бюджету і стає таким чином частиною суспільного добробуту. Отже протекціоністська політика теорії Е. Хекшера – Б. Оліна перестав бути, як і теорії порівняльних переваги, абсолютно негативним чинником,

що знижує суспільний добробут. Навпаки, поміркований протекціонізм є чинником, стабілізуючим вигад від зовнішньої торгівлі у довгостроковому плані, зрозуміло, за умови, що рівень мит не поглинає цей вигад повністю і таким чином, позбавляє економічного сенсу участь у ній для суб'єктів приватного сектора [6].

Теорія Е. Хекшера - Б. Оліна пояснює спеціалізацію міжнародної торгівлі відмінностями у забезпеченості країн чинниками виробництва. Отже, згідно з нею найбільш інтенсивний торговельний обмін має здійснюватися між країнами, що мають найбільші відмінності в структурі, наявних у них факторів. З цієї точки зору найбільш перспективним напрямом розвитку є торгівля між розвиненими країнами та державами, що розвиваються. Перші являють собою групу капіталонадлишкових, які мають значні ресурси високотехнологічних засобів виробництва та висококваліфікованої робочої сили. Більшість країн, що розвиваються, навпаки, характеризується надмірністю праці та природних ресурсів, маючи значні ресурси низькокваліфікованої робочої сили та природної сировини. Така взаємодоповнюваність повинна відповідно до теорії Е. Хекшера - Б. Оліна сприяти вельми інтенсивному торговельному обміну між розвиненими країнами, що розвиваються [7]. Проте сучасна світова торгівля демонструє зовсім інші тенденції: найбільш інтенсивний торговельний обмін відбувається всередині групи розвинених країн, а частку їх обміну з країнами, що розвиваються, залишається лише менша частина торговельного обороту. Ці факти вимагають свого пояснення інших теоретичних підходів, альтернативних стосовно теорії Е. Хекшера – Б. Оліна. Одним із таких підходів є аналіз міжнародної торгівлі на основі ефекту економії від масштабів виробництва. Економія, одержувана від масштабів виробництва, створює порівняльні переваги у торгівлі завдяки зниженню середніх витрат виробництва, що сприяє як збільшенню прибутковості виробництва, і зростання суспільного добробуту. Однак це досягається лише завдяки значному розширенню обсягів виробництва. Істотний позитивний ефект масштабу передбачає досить велику величину мінімального ефективного обсягу виробництва

та, як наслідок цього, високий рівень концентрації виробництва як на національних ринках окремих країн, так і на світовому ринку. Скорочення кількості фірм, які можуть ефективно функціонувати на цих ринках веде до загострення конкурентної боротьби та до створення та підвищення вхідних бар'єрів, пов'язаних із зростанням величини мінімально необхідних витрат капіталу для створення ефективного підприємства. Тому кооперативний ефект, який досягається за рахунок зниження середніх витрат та здешевлення кінцевої продукції, є в даному випадку результатом запеклої конкурентної боротьби. В результаті порівняльну перевагу отримує той, хто першим встигає досягти або навіть перевершити мінімальний необхідний обсяг виробництва. Він, таким чином, досягає такого рівня ефективності виробництва, який є недосяжним за менших обсягів виробництва та реалізації продукції навіть за наявності технологічних переваг [8]. Отже, формування порівняльних переваг та розвиток міжнародної спеціалізації, обумовлений економією від масштабів виробництва, відбувається, по суті, випадковим чином. Панівну позицію займає той, хто першим розвинув власне виробництво до мінімального ефективного рівня, і це не є детермінованими будь-якими об'єктивними факторами. Загальний кооперативний ефект досягається на фінальній стадії процесу, коли порівняльні переваги у виробництві всіх товарів і послуг, що торгуються, будуть розподілені і по всіх буде досягнутий мінімальний рівень середніх витрат. В результаті всі товари будуть вироблятися з максимальною ефективністю, тобто з мінімальними можливими витратами.

Якщо міжнародна торгівля, обумовлена економією від масштабів виробництва, розвивається в умовах відсутності торгових обмежень, вона викликати запеклу конкурентну боротьбу за кожен окремий товарний ринок. Кінцевим результатом цієї боротьби буде досягнення мінімального рівня середніх витрат і цін всім видів товарів та послуг, що означає максимізацію загального рівня добробуту всім країнам що у торгівлі. Однак результат цієї боротьби для конкретних груп виробників та конкретних країн може бути неоднозначним. Програш у конкурентній боротьбі одному окремо взятому товарному ринку який завжди може бути компенсований

перемогами інших ринках, а програш усім ринках означає обнуління виграшу для цієї країни чи групи країн. Тому помірний протекціонізм у межах цієї теорії грає роль стабілізатора, що обмежує міжнародну конкуренцію і, тим самим, забезпечує стабільність числа учасників, отже, всієї системи міжнародної торгівлі.

У сучасному науковому середовищі теорії та концепції, що розглядають міжнародну торгівлю як джерело підвищення суспільного добробуту, є, як правило, комплексним поєднанням аргументів, сформульованих у рамках трьох базових концепцій, що стверджують кооперативний характер міжнародної торгівлі: теорії порівняльних переваг А. Сміта та Д. Рікардо, теорії факторних переваг Е. Хекшера та Б. Оліна та теорії економії від масштабів виробництва. З точки зору цих концепцій міжнародна торгівля є безумовно позитивним фактором, що сприяє підвищенню рівня суспільного добробуту, а протекціоністська політика, що обмежує рух товарних потоків між країнами, є, безумовно, негативним фактором, який знижує цей рівень. Тому макроекономічна політика вважається допустимою лише доти, оскільки вона згладжує крайнощі необмеженої свободи торгівлі та забезпечує довгострокове стабільне функціонування всієї системи міжнародної торгівлі загалом.

Міжнародна торгівля формує інтегрований ринок, який більший, ніж ринки в окремих країнах, що уможливорює надання споживачам більшого розмаїття продуктів за нижчими цінами.

Суттєві зміни, що відбуваються в системі світового господарства та міжнародних відносин у післявоєнний період, сприяли виникненню низки факторів, які не завжди вписуються в класичну теорію порівняльних переваг. Ці нові чинники не так відкидають класичну теорію, як у тому чи іншою мірою відображають нові реалії міжнародних економічних відносин.

Однією із сучасних теорій міжнародної торгівлі є концепція «технологічного розриву» (Г. Хафбауер). При аналізі внутрішньогалузевого обміну між країнами зі подібною економічною структурою автори цієї концепції загострюють увагу на тимчасовому розриві у виробництві та експорті тих самих

виробів у різних країнах. Спеціалізація при такому підході визначається послідовністю початку виробництва виробів у різних країнах з використанням тих факторів виробництва, які дозволяють в умовах їхнього різночасного виходу на світовий ринок займати міцні позиції. Країна, яка освоїла виробництво нового продукту, має порівняльні переваги над іншими внаслідок монополії на ринку даного товару та забезпечує задоволення як внутрішнього споживання, так і зовнішнього попиту. Теорію Б. Оліна у напрямі дослідження ефекту масштабності виробництва розвинули Р. Дрізе, П. Кругман та ін. Суть цієї теорії в тому, що країна з великим внутрішнім ринком експортуватиме ті товари, вигідність яких визначається економією у великомасштабному виробництві. Країна з невеликим внутрішнім ринком виробництва буде концентруватися на випуску продукції, яка не потребуватиме особливих переваг у масштабі, тобто унікальної продукції, що має стійкий високий попит на світовому ринку, незважаючи на порівняно високі продажні ціни.

Теорія ефекту масштабності виробництва також є універсальною, оскільки розглядає лише частина номенклатури зовнішньої торгівлі. До того ж реалізація ефекту масштабу виробництва пов'язана з концентрацією виробництва та укрупненням фірм, що перетворюються на монополістів. Відповідно змінюється структура ринків та механізм їх функціонування. Вони стають олігополістичними із властивою їм монополістичною конкуренцією, що заважає розвитку міжнародної торгівлі за принципами лібералізації міжнародних економічних відносин.

Успішну спробу виявити нові чинники, що визначають розвиток сучасної міжнародної торгівлі, зробив американський економіст М. Портер. У своїх роботах, присвячених дослідженню міжнародної конкуренції, він виділяє чотири основні параметри, що визначають розвиток сучасної зовнішньої торгівлі найбільших промислово розвинених країн: фактори виробництва; умови попиту; близькі та обслуговуючі галузі; стратегія фірми та конкуренція.

М. Портер показує, що фактори виробництва країною не успадковуються, а створюються та трансформуються у процесі їх

розширеного відтворення. Умови попиту - це вимоги ринку, що визначають розвиток фірми. Третій параметр формує зовнішнє середовище, що впливає на діяльність компаній, що потребує компетентного, високопрофесійного з глибокими традиціями виробничого оточення. Розробляючи конкурентну стратегію, фірми прагнуть знайти можливості ефективно та довгостроково конкурувати у своїй галузі. М. Портер зазначає, що немає універсальної конкурентної стратегії, але вона формується під впливом дій конкретної галузі промисловості, капіталу й інтелектуального запасу, яким володіє кожна окрема фірма.

Теорія міжнародної торгівлі, зокрема теорія порівняльних переваг, стверджує, що в результаті розвитку зовнішньоторговельних відносин усі країни, які беруть участь у них, отримують вигоду у збільшенні виробництва в галузях, орієнтованих на експорт, у прирості загального добробуту. Важливу роль описі процесу підтвердження тези грає поняття зовнішньоторговельного мультиплікатора. Мультиплікатор кількісно визначає ефект, який надається зовнішньою торгівлею на динаміку зростання національного доходу, на зайнятість, структуру та обсяги споживання, інвестиційну активність. Кількісною характеристикою ефекту є коефіцієнт - мультиплікатор. Схема мультиплікатора така: спочатку експортні замовлення стимулюють збільшення випуску продукції, що має призвести до збільшення заробітної плати в галузях, що працюють на виконання цього замовлення, що, у свою чергу, надає руху вторинні споживчі витрати. Особливу увагу слід звернути на наслідки розвитку зовнішньої торгівлі для економіки країни при зміні пропозиції факторів виробництва. У довгостроковому періоді пропозиція факторів виробництва не залишається постійною: збільшується накопичений капітал, залучаються в обіг нові родовища корисних копалин, нові землі. Міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і таким чином збільшувати загальний обсяг виробництва. У цьому необхідно враховувати дві обставини. По-перше, ресурси у їхньому вигляді розподілені між країнами вкрай нерівномірно. По-друге, ефективне виробництво різних товарів потребує різних

технологій та комбінацій ресурсів. Ефективність розміщення ресурсів усередині економіки з часом змінюється.

Міжнародна торгівля зазвичай поділяє суспільство на тих, хто в результаті виграє, і тих, хто втрачає, оскільки зміни відносних цін на товари призводить до зростання винагороди за одні фактори виробництва за рахунок зниження прибутку від інших.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, з хронологічної погляду у світовому масштабі зовнішньої торгівлі країн кожному етапі розвитку національної економіки відповідала своя зовнішньоторговельна гіпотеза. Підтвердження цьому можна знайти, порівнявши товарну структуру експорту-імпорту країн певному етапі і простеживши її зміна протягом низки періодів. Так, у торгівлі високорозвинених країн між собою значну частку займає внутрішньофірмова торгівля. Ще одна відмінна риса – торгівля подібними товарами. Якщо в першому випадку основним принципом торгівлі є ефект масштабу та торгівля технологічними новинками (теорія життєвого циклу продукту), то в другому важливу роль відіграє диверсифікація продукції та «торгівля іменами та торговими марками» (товари подібні, але не ідентичні). На більшу частину експорту розвинених країн у перехідні та економіки, що розвиваються, також припадають операції

внутрішньофірмової торгівлі, але основну частину імпорту цих країн у структурі експорту розвинених держав становлять капітало- і трудомісткі товари, у той час як у структурі експорту країн третього світу переважає сировинна складова (абсолютне перевагу). Сфера міжнародного обміну є місцем взаємодії двох взаємопов'язаних сил - національних держав і суб'єктів господарювання, кожна з яких має власну стратегію та тактику ринкової поведінки виходячи з власних інтересів. Дедалі більшу мобільність набувають чинники виробництва, особливо капітал. З припливом капіталу в економіку приходять нові технології, і нові знання, в тому числі й управлінські. Вплив зовнішньої торгівлі на ціни та обсяги випуску, рух шляхом лібералізації торгівлі веде до дедалі більшого зближення рівнів цін у країнах, що торгують. Структура виробництва змінюватиметься і обсяг зовнішньої торгівлі розширюватиметься доти, доки зникне різниця у цінах. Зміна структури випуску означає зміну структури попиту чинники виробництва. Зростаючим секторам економіки знадобляться додаткові ресурси, а сектори, де обсяги виробництва скорочуються, будуть ці ресурси вивільняти. В результаті в короткостроковому періоді виграші та збитки від зовнішньої торгівлі визначаються належністю до того чи іншого сектору: виграють усі, хто пов'язаний із зростаючими секторами, зазнають збитків ті, хто пов'язаний із секторами, в яких обсяг виробництва скорочується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петухова В. О. Вплив міжнародної економічної інтеграції на лібералізацію міжнародної торгівлі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2016. №16(3). С. 15-18.
2. Костенко Ю., Безуглова І., Жукова Ю. М. Економічна теорія в контексті глобалізації та міжнародної торгівлі. *Наукові перспективи*. 2024. №5(47). С. 779-791.
3. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. №4. С.47-56.
4. Флюд І. В. Теорія міжнародної торгівлі: екологізація поглядів. *Економіка та держава*. 2009. №4. С. 38-41.
5. Білоган О. Еволюція теорій міжнародної торгівлі щодо оптимізації її структури. *Вісник Львівського університету. Сер.: Міжнародні відносини*. 2011. №28. С.194-206.
6. Панченко В. Г. Вплив еволюційних змін у теорії міжнародної торгівлі на економічну політику країн. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С.52-57.

7. Венгерська, Н. С., Лубенець, І. О. Ретроспектива теорій міжнародної торгівлі. *Економічний простір*. 2021. №5. С.19-22.
8. Дзюбановська, Н. В. Систематизація теорій міжнародної торгівлі як базис для її вимірювання. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 8. С. 22-25.

REFERENCES

1. Petukhova, V. O. (2016). The impact of international economic integration on the liberalization of international trade. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 16(3), 15-18.
2. Kostenko, Y., Bezuhlova, I., & Zhukova, Y. M. (2024). Economic theory in the context of globalization and international trade. *Scientific Perspectives*, 5(47), 779-791.
3. Kvach, Y., & Hrymaluk, A. (2017). The evolution of international trade. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 4, 47-56.
4. Flud, I. V. (2009). Theory of international trade: Ecologization of views. *Economics and the State*, 4, 38-41.
5. Bilohan, O. (2011). The evolution of international trade theories regarding the optimization of its structure. *Bulletin of Lviv University. Series: International Relations*, 28, 194-206.
6. Panchenko, V. G. (2017). The impact of evolutionary changes in international trade theory on the economic policies of countries. *Economics and the State*, 9, 52-57.
7. Vengerska, N. S., & Lubenets, I. O. (2021). Retrospective of international trade theories. *Economic Space*, 5, 19-22.
8. Dziubanovska, N. V. (2016). Systematization of international trade theories as a basis for its measurement. *Bulletin of Odessa National University. Series: Economics*, 8, 22-25.

Oleksandr Sauliak, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Theoretical foundations of international trade development

Abstract

Introduction. The development of global trade is based on the benefits it brings to the participating countries. International trade theory provides an understanding of what forms the basis of this gain from foreign trade and what determines the directions of foreign trade flows. International trade is a tool through which countries, by developing their specialization, can increase the productivity of available resources and thereby increase the volume of goods and services they produce, as well as raise the standard of living of the population.

Trade, including international trade, has traditionally been viewed as a source of wealth, i.e., an increase in welfare, both for the individual and the country as a whole. Therefore, it is not surprising that the key question in assessing international trade and foreign trade policy is how they impact the level of public welfare, which is defined by the amount of goods and services available for consumption.

Method (Methodology). The following methods were used during the study:

- The historical method: for analyzing the evolution of international trade research in global economic thought;
- Qualitative analysis and synthesis: to systematize the components of theoretical research on international trade, taking into account their suitability for explaining the mechanisms for choosing its optimal structure in countries with different types of economies;
- The abstract-logical method: for theoretical generalization and drawing conclusions.

Results. It has been proven that, from a chronological perspective, each stage of a country's national economic development is associated with its own foreign trade hypothesis. This can be confirmed by

comparing the commodity structure of a country's exports and imports at a specific stage and tracking its changes over various periods. The impact of foreign trade on prices and output, along with the move towards trade liberalization, leads to increasing price convergence among trading countries. The production structure will continue to change, and the volume of foreign trade will expand until price differences disappear. Changes in output structure imply changes in the demand for production factors.

Keywords: global trade; economic theory; benefit; state; trade relations.

Cite as: Sauliak, O. (2024). Theoretical foundations of international trade development. *Economic analysis*, 34 (3), 199-207. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.199>